

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ

55-2

BRNO 2014

PŘEHLED VÝZKUMŮ

Recenzovaný časopis
Peer-reviewed journal

Ročník 55
Volume 55

Číslo 2
Issue 2

Předseda redakční rady <i>Head of editorial board</i>	Pavel Kouřil
Redakční rada <i>Editorial board</i>	Herwig Friesinger, Václav Furmánek, Janusz K. Kozłowski, Alexander Ruttkay, Jiří A. Svoboda, Jaroslav Tejral, Ladislav Veličák
Odpovědný redaktor <i>Editor in chief</i>	Petr Škrdla
Výkonná redakce <i>Assistant Editors</i>	Jiří Juchelka, Soňa Klanicová, Šárka Krupičková, Olga Lečbychová, Ladislav Nejman, Rudolf Procházka, Stanislav Stuchlík, Lubomír Šebela, Hedvika Břínková
Technická redakce, sazba <i>Executive Editors, Typography</i>	Alice Del Maschio
Software <i>Software</i>	Adobe InDesign CS5
Vyobrazení na obálce <i>Cover Picture</i>	<i>Mikulčice-Valy, most č. 1. Předběžná rekonstrukce mostu R. Skopala, podle Poláček 2000 (viz obr. 9 na str. 46)</i> <i>Mikulčice-Valy, bridge No. 1. A preliminary reconstruction of the bridge by R. Skopal, in accordance with Poláček 2000 (see Fig. 9 on page 46)</i>
Adresa redakce <i>Address</i>	Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. Čechyňská 363/19 602 00 Brno IČ: 68081758 E-mail: pv@arub.cz Internet: http://www.arub.cz/prehled-vyzkumu.html
Tisk <i>Print</i>	Azu design s.r.o. Bayerova 805/40 602 00 Brno

ISSN 1211-7250

MK ČR E 18648

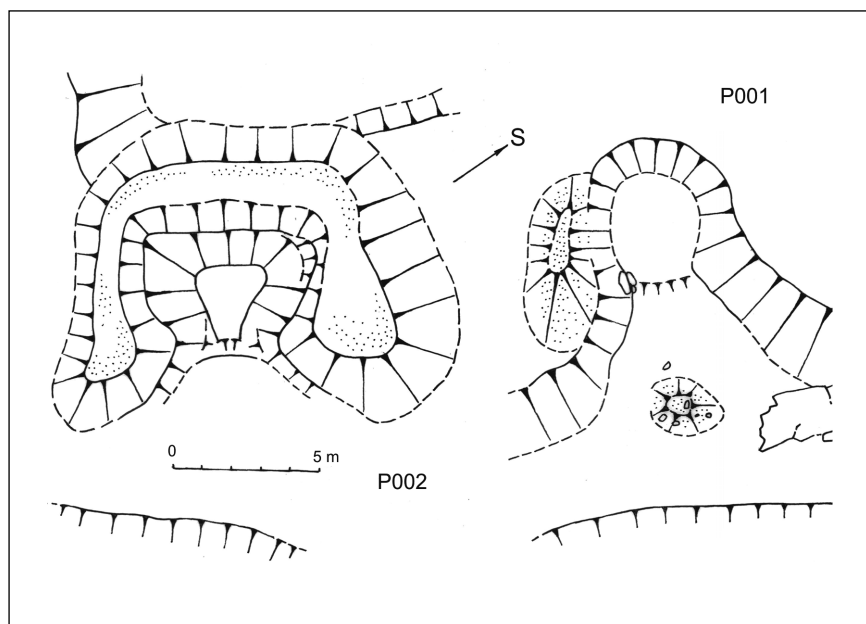
Vychází dvakrát ročně

Vydáno v Brně roku 2014

Náklad 400 ks

Časopis je uveden na Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR

Copyright © 2014 Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. and the authors

Obr. 95. Pozořice, hrad Vildenberk (okr. Brno-venkov). Pozůstatky cihlářských a vápenických pecí u hradu.

Abb. 95. Pozořice, Burg Vildenberk (Bez. Brno-venkov). Reste von Ziegelöfen und Kalköfen in der Nähe der Burg.

Resumé

Pozořice (Brno-venkov District), Vildenberk Castle. Middle Ages (14th century). Castle. Revision research.

POZOŘICE (OKR. BRNO-VENKOV)

Hrad Vildenberk. Středověk. Hrad. Vápenické a cihlářské pece. Povrchový průzkum.

Na počátku roku 2013 byl v rámci interního projektu Ústavu archeologické památkové péče Brno, v. v. i., dotovaného Jihomoravským krajem, proveden zjišťovací terénní průzkum dosud neznámého výrobního okrsku ležícího severovýchodně od předhradí zříceniny hradu Vildenberka u Pozořic (srv. např. Kovář, Macháňová, Endlicherová 2011). Na předsunutém předpolí hradu, v místě soutoku Kovalovického potoka s drobnou vodotečí, bylo povrchovou prospekci identifikováno v zářezu zaniklé komunikace několik pyrotechnologických objektů (souřadnice WGS-84, Loc: 49°13'34.829"N, 16°49'2.462"E).

Nálezy z odvalů a dva spojené svahové hliníky prozrazují jejich účel, který se hlásí k výrobě cihel a páleného vápna (obr. 95). Podle dispozice okrsku se může jednat o pozůstatky dílen stavební hutě působící stabilně u hradu.

Petr Kos

Literatura

Kovář, J. J., Macháňová, L., Endlicherová, M. 2011: Analýza archeologických nálezů z nelegálního výkopu cisterny na hradě Vildenberk u Pozořic (okr. Brno-venkov). *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* XCVI-2, 61–76.

Resumé

Pozořice (Bez. Brno-venkov), Burg Vildenberk. Burg. Mittelalter. Kalkofen und Ziegelöfen. Oberflächensammlung.

RAJHRAD (OKR. BRNO-VENKOV)

„Městečko č. p. 52“, parc. č. 1387, 1388, 1345/1. Středověk, novověk. Městečko, dům vápeníka. Záchraný výzkum.

V roce 2013 proběhla v č. p. 52 na Městečku v Rajhradě výstavba tzv. „Akátového domu“ – bydlení pro seniory (souřadnice WGS-84, Loc: 49°5'19.718"N, 16°36'22.612"E). Záchraný archeologický výzkum prokázal v místě výstavby objektu dosud blíže neznámé intenzivní doklady vrcholně středověkého až raně novověkého osídlení. Vzhledem k místnímu názvu ulice i místa „Městečko“ lze polohu záchraného výzkumu místopisně ztotožnit s původní raně středověkou a pozdější vrcholně středověkou trhovou vsí při benediktinském klášteře – Rajhradem (Kuča 2004).

Z hlediska historie městečka se jedná o první archeologicky doložitelný doklad vrcholně středověkého osídlení vůbec, je tedy pro jeho podrobné historické studium zatím ojedinělým základním archeologickým pramenem. Přínosem výzkumu je také jeho stratifikace vůči podélné pozici rozvržení tržiště středověké a raně novověké osady, která respektovala podle historických zpráv hlavní komunikaci ve směru od Znojma k Měninu, kde se trasa napojovala na starou středověkou měnínskou cestu. Zkoumaná parcela dokumentuje raně novověkou domovní zástavbu, orientovanou kolmo na jižní uliční frontu městečka, kde stál dům respektující svou podélnou osou rozvržení návsi v ose ve směru západ – východ. Jeho dlouhodobá pozice je v těchto místech ukotvena informacemi z I. vojenského mapování z let 1764–1783, která nás informuje o existenci rozsáhlého stavebního jižního bloku („městišti“), jehož

součástí byla i dotčená parcela, která se nacházela přibližně v jeho středu (zdroj: list č. 90: oldmaps.geolab.cz). Další skutečností je podoba domu z let 1836–1852 (ppč. 91), s mlatem v zadním traktu, situovaným ve vnitřní parcelce, se stejně rozsáhlou zadní parcelou (ppč. 302; zdroj II. vojenské mapování, list č. O_11_II: oldmaps.geolab.cz; mapa stabilního katastru z roku 1825). Z postupného vývoje „městiště“ (evidentně středověkého založení) je zřejmé, že dům č. p. 52 stál od prvního okamžiku v uliční frontě a až v 19. století byla jeho zadní parcela přičleněna nejspíše k nově přistavěným domům vystavěných podél ulic Komenského a Palackého. Jeho vzdálenost od dnešního Pitrova mostu přes Dunávku činí cca 176 m, při minimální výškové pozici nad říčkou. Niveleta domu dává tušit, že tato část středověkého městečka ležela již na samotném okraji rozsáhlé říční nivy Svratky a mohla být spíše než jádrem obce její periferií. Tento poznatek byl rovněž ověřen záchranným archeologickým výzkumem, který v těchto místech zaznamenal přítomnost neobvykle mocné polohy nivních hlín, pod kterými byly hlubšími středověkými objekty již narušovány fluvialní říční písčité šterky. Ve vztahu k jádru trhové vsi, které mohlo ležet poněkud západněji, v místě dnešního křížení ulic Městečko – Masarykova, odkud známe dokonce velkomoravské pohřebiště, jeví se být osídlení parcely až výsledkem osídlení z přelomu 12. a 13. věku (Belcredi et al. 1989). Přesto se ale jasně jedná o nejstarší ucelenější obraz domovní zástavby vrcholně středověkého Rajhradu, který tu byl kdy zjištěn archeology.

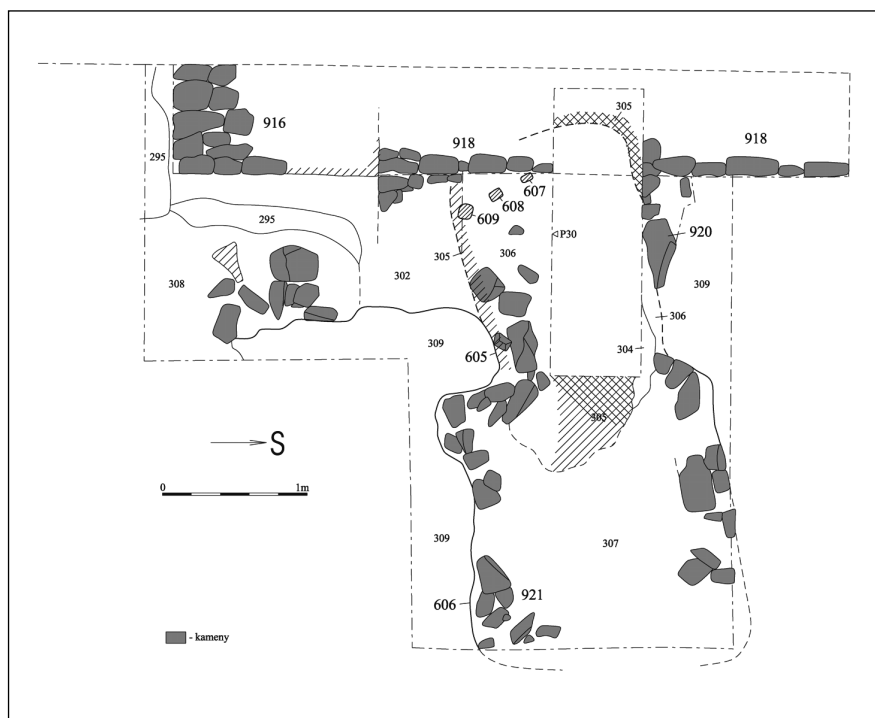
V přední parcele stávalo hlavní obytné stavení průjezdního typu, na střední parcele se v jejím západním vnitřním obvodu nacházela dlouhá hospodářská budova sloužící k ustájení domácího zvířectva, orientovaná severojižním směrem, a v zadní parcele stál konečně mlat s orientací ve směru západ – východ, k němuž se družila ještě zahrada s přilehlým ovocným sadem. Na přední parcele byl v západním obytném křídle vybudován před jeho výstavbou kamenný sklep s valeným stropem a větrací špaletou otevřenou do dvora, který byl přístupný šikmou šíjí z východní strany, vchodem situovaným nejspíše stranou z prostoru hlavního průjezdu. Střední parcela sloužila jako komunikační uzel celého gruntu a zároveň i jako místo, pod kterým byly zbudovány vsakovací jímky, zásobované splašky z prostoru chlévů i vlastní obytné části domu. Septiky byly plněny prostřednictvím kanalizačních zděných štol. V zadním traktu novověkého domu nebyly archeologicky zachyceny žádné situace, takže se k jeho případné další novověké funkci (nežli jen potravinářské a výrobně-skladovací) nelze blíže vyjádřit.

Záchranný archeologický výzkum zachytil pouze situace, které se nacházely v oblasti předního a středního traktu novověkého domu. I tak se podařilo lokalizovat původní vrcholně středověkou domovní a hospodářskou zástavbu domu se všemi hlavními průvodními prvky, známými archeologicky a historicky také z jiných středověkých moravských měst. Novým zjištěním je dosud neznámý průběh zástavby provizorního typu v podobě

hlubších suterénů dřevozemních domů z počátku 13. století, které sahaly od uliční čáry až po vnitřní parcelu pozemku, aniž by ctily dnešní uliční rozvržení obce, u kterého je předpokládán středověký původ. I když je jejich známý plošný rozsah omezen objemem stavebních prací, které se odehrávaly pouze na jediné zastavěné parcele, je nasnadě se domnívat, že podsklepené domy na jejím východním konci již od 13. století s největší pravděpodobností uzavíraly jižní uliční zástavbu, odkud se odkláněly podél dnes zaniklé komunikace, vedoucí podél toku Dunávky k jihu. Nejspíše tedy stály u zrodu samostatného obytného bloku, jehož severovýchodní roh respektoval křižovátku dvou cest, dnešních ulic Tovární a Městečka. Archeologickým výzkumem byla doložena existence pokračování zaniklé komunikace, která by dnes navazovala od jihu na ulici Tovární (směřující na Modřice) a která ve středověku pokračovala místem západně kolem dnešního domu č. p. 53 skrze zahradní parcely přibližně k ulici Zeleného a odtud k sousedním Holasicím.

Zjištěná vrcholně středověká domovní zástavba, kolmo orientovaná na osu tržiště, vykazuje zcela jiné rozvržení nežli v době raného novověku. Zadní trakty starších pozemků přiléhaly zcela plánovitě od prostoru nábreží říčky k terénnímu stupni (akumulační terase Svratky), do něhož byly zapuštěny pyrotechnologické objekty (K 500 a K 543/552). Ve zbylém prostoru mezi dřevozemními domy a svahem byly zbudovány dřevěné nadzemní špýchary sloužící k uskladnění obilí nebo píce a dále jímky, jejichž původním záměrem byla nejspíše studniční funkce (šachty obdélného nebo čtvercového tvaru, které mohly být roubené dřevěnou výztuží). Na základě výskytu odpadních jímek, které sahaly ve 13. století až pod obytnou stavbu novověkého domu, lze předpokládat původní uliční čáru jižního domovního bloku vysunutou poněkud severněji do prostoru dnešního tržiště, které mohlo ještě před 14. stoletím vypadat jinak než v současnosti. K rozšíření návsi do raně novověké podoby, tak jak ji známe dnes, došlo podle dalších jímkových nálezů nejspíše až v průběhu 15. století, kdy je na místě domu č. p. 52 vystavěna jednokanálová dvoudílná jámová vápenická pec stabilního subtypu, zadlabaná svým pecištěm do svahu, která produkovala z výpalu místních třetihorních vápenců vápno (obr. 96). Není rovněž vyloučen podíl pece při budování pevných vinných sklepů v souvislosti s rozvojem vinohradnictví v hoře Hrušovanské od roku 1465, za probošta Jindřicha. Terénní zářez pro instalaci vápenické pece porušil základy mletce zahloubeného dřevozemního domu K 660 ze 14. století, který zanikl požárem. Je zřejmé, že minimálně v rozmezí 14. a 15. století stál na dotčené parcele kromě vápenky jediný podsklepený dřevozemní dům, do jehož půdorysné kompozice byla pec na pálení vápna začleněna svým zděným předpecím.

Pozdně středověká parcela dokládá existenci obydlí mistra vápeníka, zabývajícího se černým řemeslem zaměřeným na produkci vápna. Není vyloučeno, že v této době stála dílna na okraji městečka, poněkud stranou jeho centra.

Obr. 96. Rajhrad – Městečko č. p. 52. Půdorys pece na vápno z pozdního středověku.

Abb. 96. Rajhrad – Městečko Nr. 52. Grundriss von einem spätmittelalterlichen Kalkofen.

Řezy vedené základovými zdívky bývalého domu č. p. 52 a jeho sklepením dokládají, že k realizaci jeho vlastní stavby mohlo dojít nejdříve až od přelomu 15. a 16. století, kdy byl základ domu vsazen do svrchních vrstev z 2. poloviny 15. století. Tou dobou se na pozemku nacházely pouze lehčí dřevěné nadzemní konstrukce (pravděpodobně hospodářské přístřešky a ploty), které mohly náležet k hrazené ploše, jež dříve souvisela s domem začleněným v „požárem“ zaniklé ulici do severovýchodního bloku „městiště“. Nálezy keramiky, učiněné v zánikových vrstvách vápenky, již produkci vápna pro potřeby staveb 16. století neprokazují; zdrojem pojiva pro zděnou novostavbu musela být tedy evidentně již jiná pec, od které byl výsledný produkt ke stavbě dovážěn. Některé situace naznačují, že v rozpětí 16. – 17. století byly na střední parcele zbudovány větší stavby se zděnými základy na maltu, které by mohly být předchůdci poněkud pozdějšího mlatu, jenž je nahradil v následné době. Vápno do malt pro jejich výstavbu bylo získáváno evidentně z velké vápenné jámy, která ležela na střední parcele u zdi sousedního domu č. p. 53. Podle nálezů „hovězí“ kostí je pravděpodobné, že se jednalo o chlévy k ustájení domácího dobytka.

Petr Kos

Literatura

Belcredi, L. et al. 1989: *Archeologické lokality a nálezy okresu Brno-venkov*. Tišnov: Okresní muzeum Brno-venkov.

Kuča, K. 2004: *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku. VI. díl, Pro-Sto*. Praha: Libri.

Resumé

Rajhrad (Bez. Brno-venkov), „Městečko“, Hs.-Nr. 52, Parz. Nr. 1387, 1388, 1345/1. Mittelalter, Neuzeit. Städtchen, Haus mit einem Kalkofen. Rettungsgrabung.

RÝMAŘOV (OKR. BRUNTÁL)

Náměstí Míru, ulice Radniční. Středověk, novověk. Záchranný výzkum.

Ve dnech 16. 4. až 15. 6. 2013 proběhl na náměstí Míru a v přilehlé Radniční ulici v Rýmařově záchranný archeologický výzkum, který byl realizován v souvislosti s rekonstrukcí vedení NTL. Výkopy byly o celkové délce 550 m. Podařilo se zachytit poměrně mocné kulturní souvrství, obsahující několik městských požárových horizontů. Dále byly zachyceny klenby několika sklepů v západní části náměstí, které bylo možné rámcově datovat na přelom pozdního středověku a raného novověku. Na několika místech se také objevila původní valounová dlažba, spadající opět do období raného novověku. Zajímavým nálezem byla také vrcholně středověká kanalizace, zachycená ve směru severovýchodně od městského úřadu k radnici.

Andrea Hořínková, Petr Rataj

Resumé

Rýmařov (Bez. Bruntál), nám. Míru (Platz), Radniční-Straße. Hochmittelalter, Neuzeit. Rettungsgrabung.